

Lidské oběti jako projev agresivity v době bronzové

„Neexistuje žádný národ, který by nepřinášel bohu lidské oběti, žádný národ, který by se nenechal svést šalbou magie“ (Voltaire)

■ Milan SALAŠ

Moravské zemské muzeum Brno

Projekce agresivity v archeologických pramenech

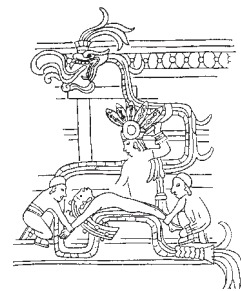
Ačkoliv agresivita jako jeden z nechalvých projevů lidského chování provází lidstvo od jeho kolébky, její konkrétní projevy se archeologických pramenech zvláště staršího pravěku prokazují většinou obtížně a málokdy dostatečně jednoznačně. Situace se mění k lepšímu až v době bronzové, kdy došlo k výraznější dynamizaci hospodářského a společenského vývoje. Struktura rodové společnosti se zřetelněji diferencovala, prohloubily se rozdíly v ekonomickém a společenském postavení jednotlivců i kolektivů. Následkem byly častější konflikty a střety zájmů, což se projevuje nejen v samotných archeologických pramenech,

ale také v nejstarších písemných zmínkách. Stačí si v této souvislosti připomenout, kolik agresivity a násilí popisují dva z nejstarších písemných pramenů civilizace Starého světa – Homérova *Ílias* a *Starý zákon*, v jejichž barvitěm epickém líčení se odráží celá řada historických událostí z konce doby bronzové ve východním Středomoří.

Ve většině archaických společností můžeme agresivitu metodicky sledovat ve dvou modifikacích – jako **profánní** (agresivita přímá, otevřená) a **sakrální** (agresivita nepřímá, skrytá). Toto rozdělení je ovšem víceméně pracovní, pomocné, a to již z toho důvodu, že podle řady nepřímých archeologických pramenů nelze přinejmenším u preindustriálních pospolitostí operovat s dichotomickým chápáním světa, striktně rozlišujícím profánní a sakrální (Eliade 1994). V historické realitě se také proto oba druhy agresivity vzájemně prolínaly a doplňovaly.

Přímou, otevřenou agresivitu lze specifikovat jako militantně dobovatelskou, kriminální a popř. vendetskou (akt krevní msty; srov. např.

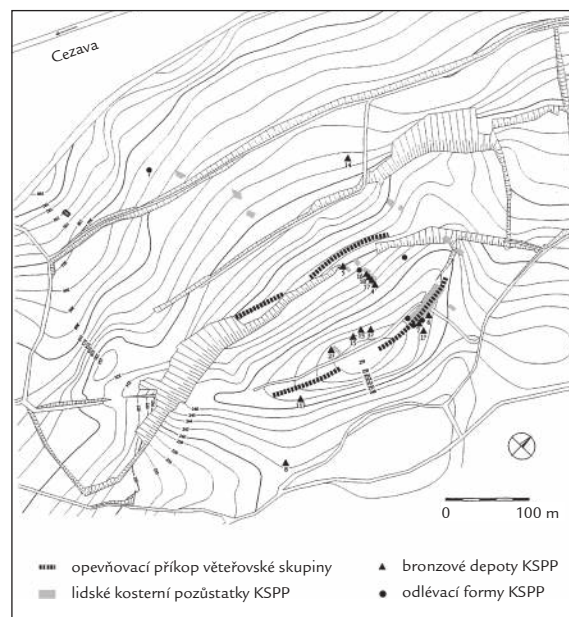
Mireaux 1980, 123-128). Ke spolehlivým archeologickým projevům tohoto druhu agresivity patří především doklady vojenství (Vencl 1984), tedy většina opevnění s nástupem od pozdního neolitu (Vencl 1984, 104-137; 1998) a v první řadě zbraně. Ty jsou samy o sobě ještě poměrně širokou funkční kategorií (srov. Vencl 1979; 1984, 53-78; 1998, 30-32) a je třeba tedy upřesnit, že to musí být specializované válečné a nikoliv tedy např. lovecké zbraně. Je však třeba mít stále na zřeteli, že agresivně mohly být využity i lovecké (tradičně luk a oštěp) a tzv. příležitostné zbraně (např. nůž, sekerka, ale třeba i jakýkoliv kámen, srov. Vencl 1979, 643-644, 654-658; 1984, 268-270). Válečné zbraně středoevropského pravěku byly většinou určeny – na rozdíl od loveckých – pro boj zblízka (zbraně úderné, sečné a bodné) a jako takové se poprvé objevily zřejmě již v mezolitu (kyj, mlat, snad i sekeromlat; Vencl 1979, 650-651, 663), prvního většího uplatnění došly ale až v eneolitu (kamenné bojové sekeromlaty; Zápotocký 1966; Vencl 1979, 663-664; různé typy měděných sekeromlatů; Novotná 1970, 20, 22, 24, 26; Mayer 1977, 14, 21).

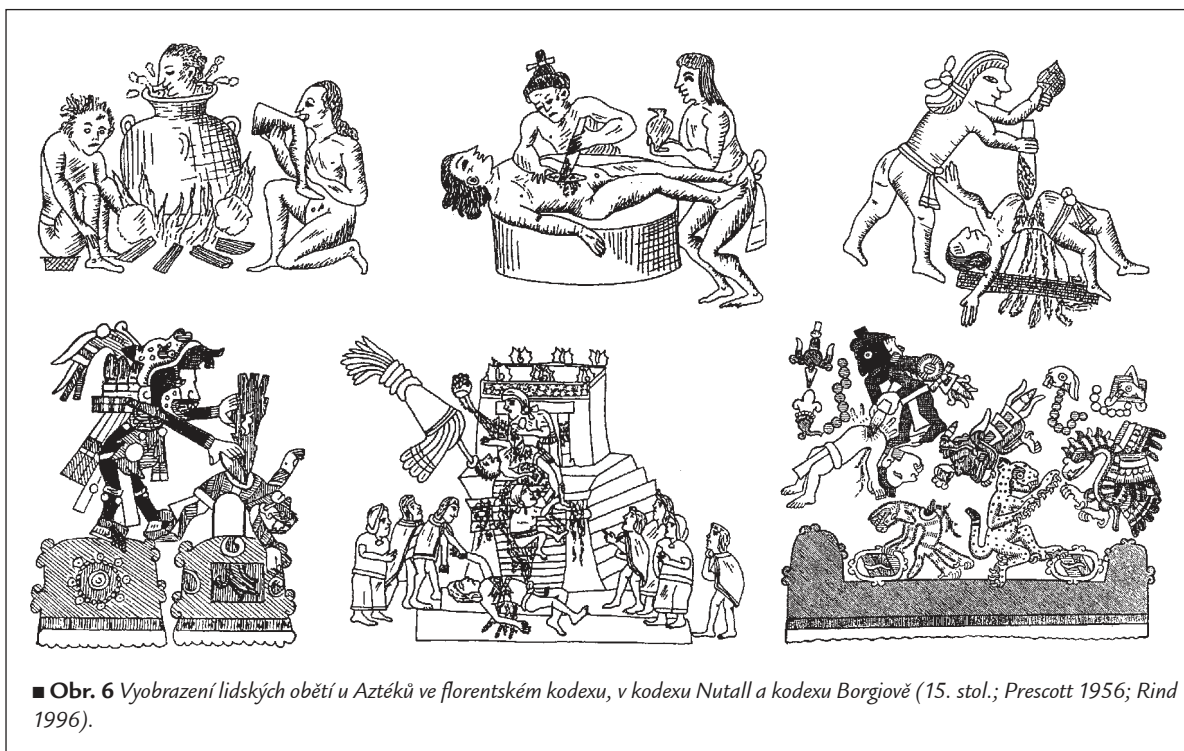
■ Obr. 5 Scéna s lidskou obětí u Mayů: kněz se připravuje vyjmout srdce živé oběti (rekonstrukce podle nákresu Ch. Morris; Hogg 1995).

■ Obr. 7 Pohled na návrší Cezava u Blučiny od východu.

■ Obr. 8 Vrstevnicový plán návrší Cezava u Blučiny. KSPP – kultura středodunajských popelnicových polí.

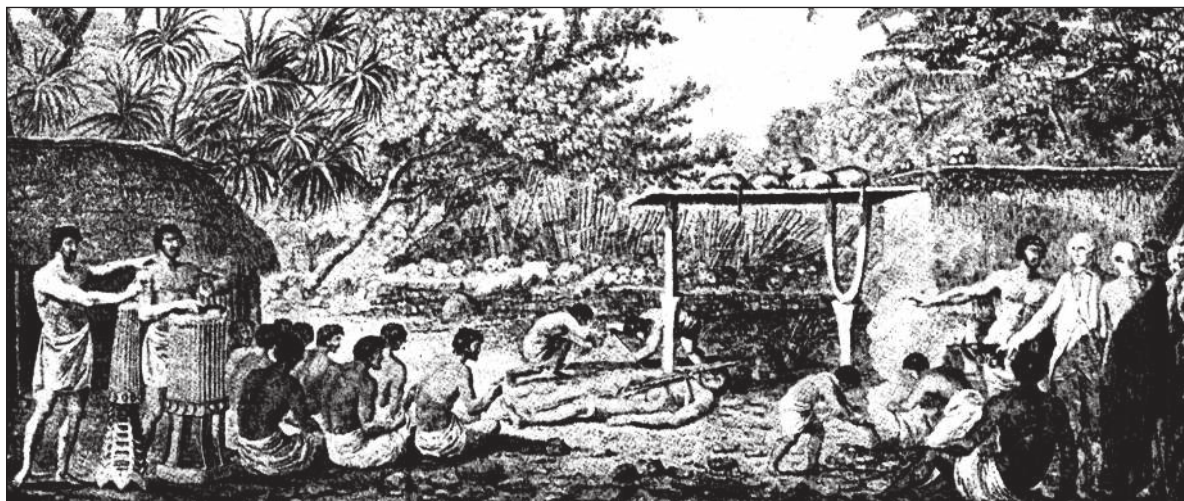

■ Obr. 6 Vyobrazení lidských obětí u Aztéků ve florentském kodexu, v kodexu Nutall a kodexu Borgiově (15. stol.; Prescott 1956; Rind 1996).

0 5 cm

■ Obr. 10 Blučina - Cezavy, objekt 5/1985. Tříštvrtinový úder uprostřed rozbité ramenní kosti dospělého jedince, obě části pak byly nalezeny v různých hloubkách výplně jámy. Na distálním konci kosti patrné stopy příčných řezů (označeno bílými šipkami).

■ Obr. 2 Lidské oběti na Tahiti v Polynésii: uprostřed svázaná lidská oběť, nad ní pět obětních vepřů a v pozadí posvátný háj lidských lebek (Hogg 1995).

Výrazného rozvoje a masovějšího využití se tento druh specializovaných zbraní dočkal teprve v době bronzové, kdy se vedle již mimořádně účinných útočných bronzových zbraní (meče, dýky, sekeromlaty, kopí) poprvé objevuje i specializovaná ochranná zbroj (bronzové pancíře, přílby, náholenice, štíty; souhrnně Müller-Karpe 1962, 271-280; Vencel 1979, 668-676). V době bronzové, zejména v jejím závěrečném období popelnicových polí, se tak v téměř celé Evropě objevuje velmi účinně, většinou mečem a kopím vyzbrojený válečník (Müller-Karpe 1962,

280-284, Abb. 9; 10; Clausen 2005), příslušník významné vojenské vrstvy, sloužící již tehdy agresivním zájmům společenské elity – vrstvě velmožů a rodové aristokracie, archeologicky zviditelněné v hrobech vybavených ceremoniálními vozy a bronzovými nádobami (Kytlicová 1988; Clausen 1999).

Lidské oběti jako projev agresivního chování

Zbraně musely sehrávat svoji úlohu také u sakrální agresivity, především při krvavých rituálech jako prostře-

dek k usmrcení oběti, ať zvířecí, nebo lidské. Zbraně takto použité tím mohly získávat další sémantickou, symbolickou a rituální dimenzi a navíc se zde mohly uplatnit i tzv. příležitostné zbraně (např. usmrcení oběti kamenováním) či zbraně nezanechávající archeologickou stopu (např. usmrcení provazem). Tím se dostáváme k vlastnímu tématu tohoto příspěvku – lidským obětím, dramatickému fenoménu, provázejícímu lidstvo takřka od nejstarších dob. Pomineme-li obětování jedinců v rámci pohřebního ritu (popisované např. v Íliad, kdy Achilles

při Patroklově pohřbu obětoval „dvanáct vznešených synů trójských“: Homér 1980, 352, 389, 423), byla obecně motivem krvavých a zejména lidských obětí představa o periodické regeneraci sakrálních, nadpřirozených sil, projevujících se mimo jiné i ve vegetačních cyklech a nezbytných k udržení či znovunastolení kosmického řádu a života vůbec (Eliade 1966, 335-340; 1993; 1994; Frazer 1977; 2000). Doklady obětování osob transcendentním bytostem nacházíme v nejrozličnějších historických pramenech. Vzpomeňme jen na Bibli – ve Starém Zákoně (Genesis, 1. Mojžíšova) má Abraham přinést Bohu na vrcholu hory jako zápalnou oběť svého jediného syna Izáka – až na poslední chvíli je místo něj obětován beran. To je nepochybná reminiscence na dříve praktikované lidské oběti a tato pasáž Bible se vykládá buď jako zkouška Abrahamovi poslušnosti, nebo jako že Bůh nesouhlasí s pohanským rituálem dětské oběti. Nejedna příklad lidských obětí lze doložit v rituálních praktikách antického Řecka a Říma i s dopadem v řecké mytologii (Schwenn 1966; **obr. 1**).

Řada literárních, etnologických a ikonografických pramenů přináší pozoruhodná, i když ne vždy zcela věrohodná svědectví o lidských obětech i ve velmi vyspělých civilizacích jak Starého, tak Nového světa, a to i z doby relativně nedávné, kdy podle snad autentických svědectví byla tato praxe doprovázena i kanibalismem (**obr. 2-3**). Přímou

masově byly tyto obětní praktiky provozovány ve středoamerických civilizacích u Toltéků (**obr. 4**), Mayů (**obr. 5**) a zejména u Aztéků (**obr. 6**). Právě u nich dosáhlo obětování osob, často spojené s rituální antropofagií, nepředstavitelných rozměrů. Nejstřízlivější odhady uvádějí na 15 000-20 000 osob, ročně obětovaných při náboženských rituálech (Prescott 1956, 76; Katz 1989, 216) a v r. 1487 bylo dokonce jenom při zasvěcování chrámu v Tenochtitlanu podle nejskromnějších údajů obětováno v průběhu čtyř dní 20 000 osob (Katz 1989, 216; Rind 1996, 90); při nepřetržitých rituálech po 24 hodin to muselo být 208 osob za hodinu, tedy téměř 4 osoby za minutu.

Demonstrace lidských obětí v době bronzové na lokalitě Cezavy u Blučiny

Fenomén lidských obětí se nezastupitelnou formou projevuje i v archeologických pramenech, zde je však pohřbu nejmeně sémanticky transparentní. Nejčastěji se za osoby obětované při náboženských či lépe sociokultovních rituálech považují lidské skelety a jejich části nacházené mimo pohřební kontext, tedy zejména na sídlištích, popř. v jeskyních, skalních rozsedlinách apod. V mladších obdobích pravěku, zejména v době bronzové a halštatské, jsou nálezové situace tohoto druhu obecně již natolik početné, že je lze označit za civilizační

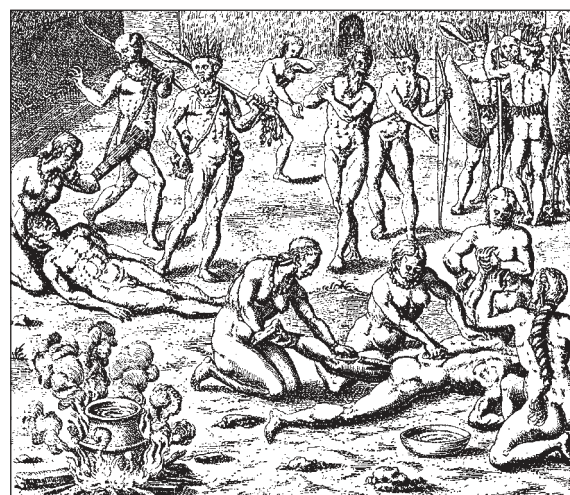

■ **Obr. 4** Obětní scéna spojená s vyjímáním srdce oběti na zlatém disku z posvátné studny Toltéků (cenotu) v Chichén Itzá (Střední Amerika, 11.-12. stol.). Při výzkumu této studny v letech 1904-1907 bylo kromě množství obětovaných předmětů objeveno také 42 lidských koster (8 žen, 13 mužů, 21 dětí; Rind 1996, 94, Abb. 38).

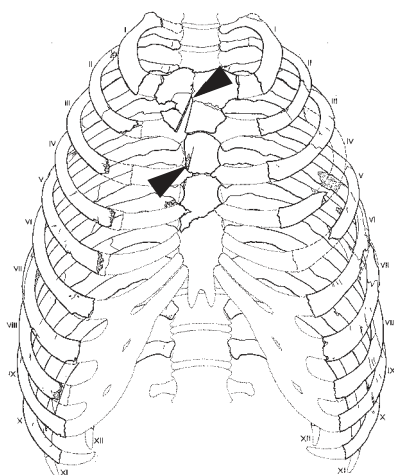
začnící fenomén metalika. Je proto také sotva možné tento jev v rámci limitovaného příspěvku uceleně a vyčerpávajícím způsobem prezentovat. Pokusíme se tedy projekci rituálů spojených s obětováním osob v archeologickém nálezovém fondu demonstrovat na několika markantních příkladech z jediné lokality - z návrší Cezavy, vypínajícím se nad soutokem Litavy a Cezavy mezi Blučinou a Židlochovicemi asi 20 km jižně od Brna (**obr. 7; 8**).

■ **Obr. 1** Neoptolemos (syn Achilleův) při kolektivním obětování Polyxeny, dcery trójského krále Priama. Vyobrazení na attické černofigurové amfore z 6. stol. př. Kr. (Rind 1996, 57, Abb. 22).

■ **Obr. 3** Kanibalské rituály u brazilských Indiánů (mědirytina Theodora de Bry v díle „Americae“, 1593; Rind 1996, 33, Abb. 10).

■ Obr. 13 Blučina – Cezavy, objekt 46 /1993. Sečné rány na hrudní kosti mužského skeletu (podle Jelínek 1993).

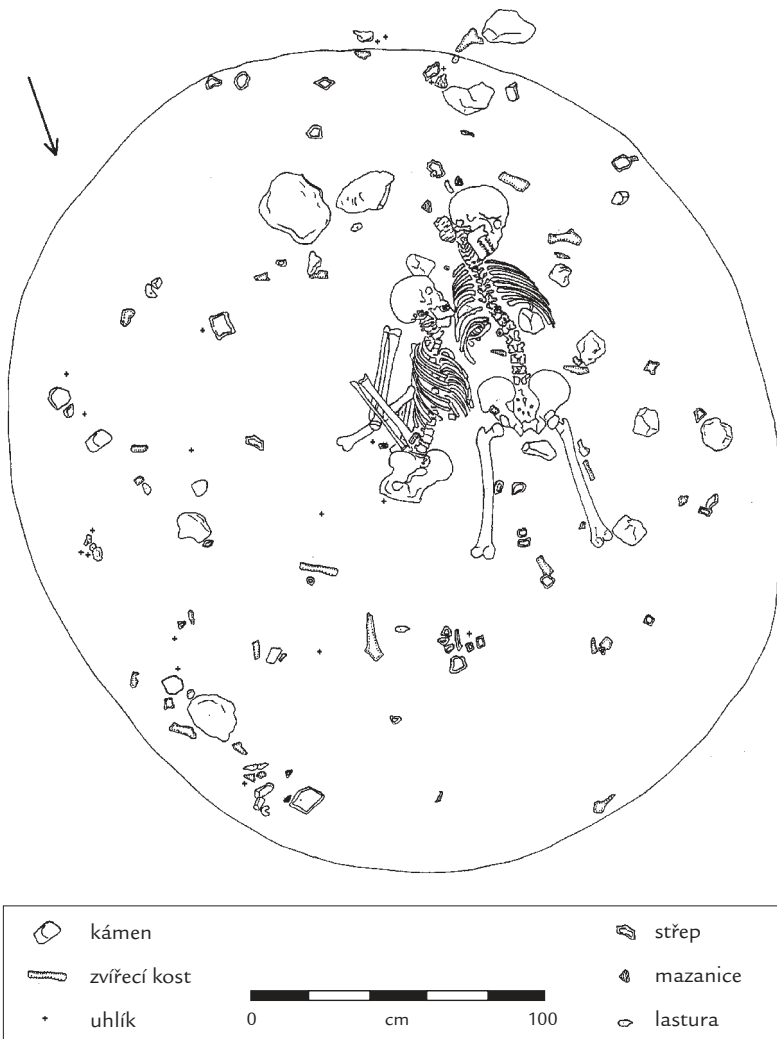
Pomineme-li sporadické nálezy již z mladšího paleolitu a neoliticke sídliště (kultura s lineární keramikou a kultura s moravskou malovanou keramikou) na úpatí západního svahu, spadá hlavní osídlení Cezav do doby bronzové. Dosavadními výzkumy byly na tomto návrší spolehlivě prokázány tři hlavní sídelní horizonty této epochy. Jejich stávající stručná klasifikace je následující – výšinné neopevněné(?) sídliště únětické kultury, hradisko věteřovské skupiny a výšinný sakrální okrsek typu posvátné hory velatické fáze kultury středodunajských popelnicových polí (přehledně a s další literaturou *Salaš 1989a; 1989b, 95-96; 1994*). Lidské kosterní pozůstatky se zde v nefunerálním kontextu vyskytují v únětickém a především velatickém horizontu. Z únětického výšinného sídliště bylo dosud odkryto na čtyřicet zahloubených objektů, vesměs standardních zásobních jam a zejména ve čtyřech byly nalezeny také lidské kosterní pozůstatky. V prostředí únětické kultury to není nic neobvyklého, odhaduje se, že lidské kosti se vyskytují průměrně v každé dvanácté sídlištní, původně většinou obilní jámě (*Salaš 1990a, 286-287*). Obecně značná variabilita ve způsobu jejich uložení a stavu dochování může nasvědčovat tomu, že prameny tohoto druhu nelze pokládat za významově zcela jednotnou skupinu. U celých skeletů, uložených ve skřené poloze na boku, lze uvažovat i o nouzových nebo náhradních rituálních pohřbech. V mnoha případech je nicméně nejpravděpodobnější jejich výklad ja-

kožto pozůstatků náboženských rituálů, během nichž byly přinášeny také lidské oběti. Patrně příliš nechybíme, budeme-li lidské skelety v obilních jamách spojovat s regeneračními rituály, které měly zajistit na jaře návrat vegetační bohyně, mizející každoročně na podzim v podsvětí (konkrétní vyjádření nalezneme např. ve starořeckém mýtu o Déméter a Koré: *Zieliński 1930, 47, 122; Nilsson 1955, 472-477; Eliade 1995, 273-276*).

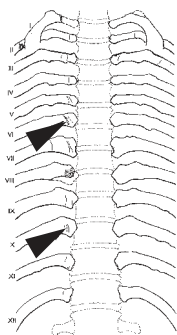
Příklady lidských obětí v jamách únětické kultury na Cezavách

Jako velmi názorný příklad takových lidských obětí, jejichž pozůstatky skončily v původně zásobních jamách, mohou na Cezavách posloužit dva dobře dokumentované objekty. V r. 1985 byla prozkoumána menší zásobní jáma s úzkým hrdlem a výrazně podsazenými stě-

namí (č. 5/1985, ústí 125 × 95 cm, Ø dna 160 cm, hl. 95 cm: *Salaš 1990a*). Obsah jámy poskytl mimo jinak běžné sídlištní nálezy (zlomky nádob, zvířecích kostí, mazanice, kamenné nástroje, zuhelnatělé obilky) naprosto unikátní kolekci lidských kostí, které se soustředily v ústí a hrdle objektu (**obr. 9**). Soubor lidských kostí představuje tříšť asi 700 zlomků, pocházejících minimálně ze dvanácti osob, z toho jedenácti dětí ve věku 2-6 let a jednoho dospělého (*Jelínek 1990*). Mnohé zlomky nesou stopy opálení nebo jsou úplně přepáleny, na některých zlomcích se nacházejí krátké ostré řezy, příp. stopy tlučení a lámání (**obr. 10**). Podobné stopy násilných zásahů nacházíme i na zvířecích kostech. Celý nález můžeme interpretovat jako zbytek krvavého hromadného obětního rituálu, hekatomby. Těla všech násilně usmrcených osob musela být

■ Obr. 12 Blučina – Cezavy, objekt 46/1993. Kresebná dokumentace nálezové situace na dně objektu č. 46/93.

■ Obr. 14 Blučina – Cezavy, objekt 46/1993. Stopy řezů na vnitřní straně žebér mužského skeletu (podle Jelínek 1993).

■ **Obr. 9** Blučina - Cezavy, objekt 5/1985. Kumulace nálezů (střepů, lidských i zvířecích kostí) na bázi ornice a na úrovni jílového podloží indikovala spolu se tmavým hlinitým zásy-
pem přítomnost zahloubeného objektu již v hloubce 20-30 cm (od JV).

brutálně rozčleněna, přičemž lámáním, tlučením a řezáním či sekáním byly rozbity i lebky a postkraniální části skeletů. Některé rozbité kosti se pak ocitly na okraji ohniště či byly přímo vhozeny do ohně. Na závěr obřadu byly kosterní pozůstatky lidí i zvířat vhozeny do zčásti již zasypané, původně obilní jámy. Na souvislost hekatombe se zemědělstvím, resp. kultury vegetativních a plodivých sil, ukazuje několik indicií - obilní jáma s několika sty kusy zuhelnatělých semen polních plodin a plevelů, podložka na drčení obilí a silicitová srpová čepel. Bližší podrobnosti rituálu bohužel unikají, nelze především zjistit, jak se naložilo s měkkými částmi lidských těl. Možnost rituální antropofagie jakožto průvodního jevu nelze zcela vyloučit, současně ale ani spolehlivě prokázat.

Druhý zmíněný sídlištní objekt únětické kultury byl stejného tvaru, avšak podstatně větších rozměrů (č. 46/1993, ústí 145 × 125 cm, Ø dna 280-290 cm, hl. 190 cm) a byl odkryt na samém vrcholu návrší (Salaš 1997b). Na rozdíl od předchozího objektu se zde lidské kosterní pozůstatky nacházely až na samotném dně jámy a byly překryty bohatě zvrstveným zásy-
pem, vyplňujícím téměř celou spodní polovinu jámy (obr. 11). Náležely dvěma jedincům - mladému muži (23-25 let) a dívce ve věku 13-15 let. Oba skelety byly přitom neúplné, v neobvyklých polohách a se zjevnými ná-

silnými zásahy (Jelínek 1993). Muž ležel na břiše a chyběly mu obě ruce včetně lopatek a dolní končetiny od kolenou dolů. Po jeho levé straně byl na levém boku uložen skelet dívky, které chyběly rovněž obě ruce včetně lopatek a chodidla, dlouhé kosti dolních končetin byly neanatomicky dislokovány za zády (obr. 12). Dívčiny nohy byly tedy odděleny jak od pánve, tak v kolenou, odděleny byly i všechny chybějící části obou jedinců. Další stopy násilných manipulací byly zjištěny zejména na skeletu muže. Na jeho hrudní kosti se nacházejí dvě ostré sečné rány (obr. 13), které byly způsobené snad bronzovou sekerkou a které mohly mít smrtící účinek. Na jeho žebrech především z vnitřní, břišní strany byla prokázána řada jemných krátkých řezů (obr. 14). Podobné řezy se nacházely také na několika obratlních mužů i na dlouhých kostech dolních končetin jak muže, tak dívky.

Stav dochování obou skeletů, způsob uložení jakož i stopy sečných ran a četných řezů nasvědčují výmluvně tomu, že oba jedinci byli násilně usmrceni a jejich těla byla ještě před uložením do jámy vystavena násilným manipulacím, spojeným u mužského skeletu s vyjmutím obsahu hrudníku a dutiny břišní. Veškeré nálezy (mj. např. dvě poloviny kamenných bulav) ze spodní části této jámy lze považovat za pozůstatky náboženského, krvavého a zřejmě i značně drastického

rituálu, zasvěceného zemědělským a chthonickým božstvům a majícího zajistit zdárnou úrodu. Obětování mladého páru, muže a dívky, lze spojovat s kultury vegetativních a plodivých sil ve spojení s chthonickými božstvy a není vyloučeno, že bylo pojato i jako rituál posvátného sňatku (hieros gamos). Tento regenerační rituál byl napodobováním pohlavního spojení mezi bohyněmi a bohy, později mezi božstvem a člověkem. Lze jej doložit na řadě konkrétních příkladů jak z antické mytologie, tak z pramenů etnologických a často bývá ukončen obětováním obou aktérů (Duerr 1997, 21-29, 99, 117, 126, 172-176; Frazer 2000, 107).

Lidské oběti na Cezavách v mladší době bronzové

Návrší Cezavy proslulo zejména díky nálezům a pozoruhodným nálezovým situacím z nejmladšího zde prokázaného horizontu, spadajícího do počátku mladší doby bronzové, kulturně-chronologicky do časného stupně velatické fáze středodunajských popelnicových polí (Salaš 1989a). Tento horizont se nyní vyznačuje několika specifickými rysy, kterými se Cezavy odlišují od většiny známých lokalit doby bronzové. Zatím zde nebyla prokázána žádná fortifikace a chybí i standardní sídlištní jámy. Charakteristickým atributem jsou zato tzv. plošné kumulace, kdy se na několika metrech čtverečních soustředí nálezy nejrůznějšího druhu, zejména pak části a zlomky

■ **Obr. 20** Blučina - Cezavy, objekt K2/1985. Pravá ramenní kost mužského skeletu. V polovině délky zřetelný ostrý zásek, který způsobil přelomení kosti. Úder musel být veden těžkým ostrým předmětem, nejspíše bronzovým mečem.

■ **Obr. 11** Blučina - Cezavy, objekt 46/1993. Pohled na profil objektu od J se dvěma lidskými skelety na dně jámy.

■ **Obr. 15** Blučina - Cezavy. Ukázka různě pohozených lidských koster z výzkumů K. Tihelky v 50. letech 20. století.

■ **Obr. 16** Blučina - Cezavy, objekt K2 /1985. Pohled na nálezovou kumulaci v hloubce 40-50 od Z.

keramických nádob, bronzové artefakty, lidské skelety a jejich části, popř. i jednotlivé lidské kosti, zvířecí kosti, lastury, zuhelnatělá semena zemědělských plodin a neopracované kameny. Vedle enormního množství bronzových předmětů, často soustředěných v depotech (dosud registrováno 18 celků: *Salaš 2005*), a dokladů místní metalurgické výroby (*Salaš 1985; Salaš – Stránský - Winkler 1989*) jsou nejvýznamnějším fenoménem časné velatického horizontu právě početné lidské kosterní pozůstatky, nesouvisějící přitom s pohřebním ritualem (*Tihelka 1969; Salaš 1989a; 1990b*). Vzhledem k neúplnosti mnoha skeletů a jejich rozptýlenosti je nemožné exaktně stanovit počet dosud nalezených jedinců. Zcela jistě zde však toto množství již přesáhlo sto osob (podle nejnižšího stanoveného odhadu 119 mužů, žen i dětí), a protože byla prozatím prozkoumána jen cca 4 % celkové plochy lokality, lze na Cezavách očekávat řádově přinejmenším stovky lidských koster. Nacházíme je v nejrozličnějších polohách buď víceméně kompletní, nebo jen jejich části, nechybí ale ani nálezy jednotlivých lidských kostí. Skelety bývají většinou nepietně uloženy, jenom jako by pohozené a v nepřírodních polohách (**obr. 15**). Pro názornější ilustraci si přiblížíme dvě plošné nálezové kumulace s lidskými skelety, které byly odkryty při výzkumech v 80. - 90. letech minulého století.

Klasickou ukázkou plošné kumulace nálezů nejrozličnějšího druhu představuje objekt K2/1985 (**obr. 16**). Na ploše 9 m² se zde soustředilo velké množství střepů z úmyslně na místě rozbitých nádob, zvířecích kostí, lastur, zuhelnatělých obilovin (zejména pšenice a proso), neopracovaných kamenů, dále nechýběly ani zlomky mazanice a bronzové předměty, mimo jiné celý nůž a břitva. Zhruba uprostřed kumulace se nacházely skelety dvou osob – asi 50 letého muže a dítěte ve věku 2-3 let. Jen v hloubce 40-50 cm pod povrchem byl centrálně situován dětský skelet, z něhož se v anatomicím pořádku nacházela jen páteř s pánví a články prstů ruky, z ostatních částí kostry bylo nalezeno pouze několik izolovaně dislokovaných zlomků. Za zády dítěte byl hrotem do země zarážen bronzový nůž typu Baierdorf

(**obr. 17**). O něco hlouběji, v hloubce 60-70 cm byl uprostřed kumulace uložen skelet muže, rozdělený do dvou skupin. Celý trup s pánví a neanatomicky napříč přeloženým levým femurem byl překryt kameny a současně celý mezi kameny také vtěsnán. Všechny ostatní části skeletu, dlouhé kosti končetin včetně obou lopatek a neúplné lebky, byly odděleny od trupu a uloženy opodál (**obr. 18, 19**), přičemž jednotlivé kosti zachovávaly do jisté míry anatomickou vazbu a orientaci. Svědčí to o tom, že při násilném členění tělesných pozůstatků oběti zůstávaly tyto kosti ještě spojeny s měkkými tkáněmi. Části lebek a některých dlouhých kostí jsou opáleny a vykazují zřetelné stopy násilných zásahů (**obr. 20**).

Mezi významné nálezy kumulace K2/1985, mající velmi pravděpodobně kultovní funkci, patří např. bronzová plastika ve tvaru vodního ptáka, kamenná palice se žlábkem, keramický fragment modelu kola nebo také džbánec zdobený vrubem (**obr. 21**), importovaný z horního Podunají, který byl – podobně jako řada dalších nádob domácí proveniencí včetně keramických zásobnic – přímo na místě záměrně rozbit.

Jinou, svéráznou plošnou kumulaci představuje objekt K7, který byl objeven v sedle mezi Cezavami a Novými horami v r. 1990. Na oválné ploše o rozměrech 1,8 × 1,4 m

bylo v hloubce 220-240 cm pod dnešním povrchem v nejrůznějších polohách, navzájem přes sebe situováno pět kompletních mužských koster (**obr. 22**). Zcela nahoře se nacházel skelet (na **obr. 22** vyznačený silnějším obrysem), uložený na břiše s oddělenou hlavou, obrácenou obličejem vzhůru. Součástí celé situace bylo značné množství menších neopracovaných kamenů, několik zvířecích kostí a střepů z nádob. V levé pěsti žlutého skeletu byl sevřen bronzový kroužek, další kroužek ležel na hrudní kosti hnědého skeletu. Pod koňskou čelistí vedle žlutého skeletu byl deponován menší zlomek měděného slitku. Také tuto situaci je třeba interpretovat jako pozůstatek rituálu, při němž bylo obětováno mimo jiné pět dospělých mužů.

Při interpretaci lidských kosterních pozůstatků na Cezavách je nutno vycházet z komplexního nálezového fondu, zohlednit všechna specifika a hledat jejich příčinné souvislosti. Návrší Cezavy musíme na počátku mladší doby bronzové klasifikovat jako centrální výšinou svatyni. Za účasti obyvatelstva z otevřených osad několika sídelních areálů širšího regionu se zde po dobu několika desítek let opakovaně odehrávaly různé socio-kulturní rituály, provázené přinášením četných obětí, a to jak nekrevavých včetně bronzových depotů, tak krvavých, spojených s obětováním zvířat i osob. Archeologizovaným

■ **Obr. 18** Blučina - Cezavy, objekt K2/1985. Pohled na nálezoovou kumulaci v hloubce 50-60 cm, uprostřed pod kameny vystupuje trup mužského skeletu (A), opodál uloženy kosti jeho končetin a část lebky (B; od Z).

■ **Obr. 19** Blučina - Cezavy, objekt K2/1985. Centrální zbytek nálezoové kumulace v hloubce 60-70 cm. Trup muže uložený mezi kameny s napříč položeným levým femurem, opodál izolovaně lebka a kosti předloktí (od S).

■ **Obr. 17** Blučina - Cezavy, objekt K2/1985. Detail s neúplným dětským skeletem (B) a do země zabodnutým bronzovým nožem za jeho zády (č. 9; hloubka 40-50 cm, od Z).

projevem těchto rituálů jsou pak nálezoovou skladbou velmi heterogenní plošné nálezoové kumulace. Významnou složku těchto aktivit představovala také místní metalurgická výroba (o tom nejlépe svědčí zlomek hliněného pláště na ztracenou formu: *Salaš – Stránský – Winkler 1989, 55-57, obr. 1:2*), sice s praktickým zaměřením, ale svoji ritualizací tvořící provozní součást posvátného okrsku. Mezi metalurgickou výrobou a kultem lze totiž prokázat úzké kauzální spojení, což dokumentují nejen prameny písemné a etnologické, ale také přímo nálezoové situace na některých lokalitách v oblasti Egeidy a Předního východu (srov. *Salaš 1997a; 2005, 229-230*). Takové obřady mohly trvat až několik dní a účastnily se jich přinejmenším desítky osob. Vlastní

■ Obr. 21

Blučina - Cezavy,
objekt K2/1985.
Džbánek zdobený
vrubořezem,
import z horního
Podunají.

krvavé rituály musely být někdy značně drastické, nemůžeme vyloučit, že k některým násilným manipulacím spojeným s členěním těl docházelo ještě na živých obětech, i když většina stop násilí bývá post-mortálních. Otevřenou otázkou zůstává průvodní rituální antropofagie, spolehlivě ji zatím prokázat nelze, protože nevíme, jak se naložilo s měkkými částmi těl.

Uvedené příklady z Cezav u Blučiny jsou jen vhodnou, ilustrativní kapkou v moři mnoha dalších podobných nálezů a situací na sídlištních lokalitách doby bronzové a halštatské. Takové krvavé až drastické obětování bližního svého může tzv. civilizovanému člověku, zejména člověku vyrůstajícímu v duchu

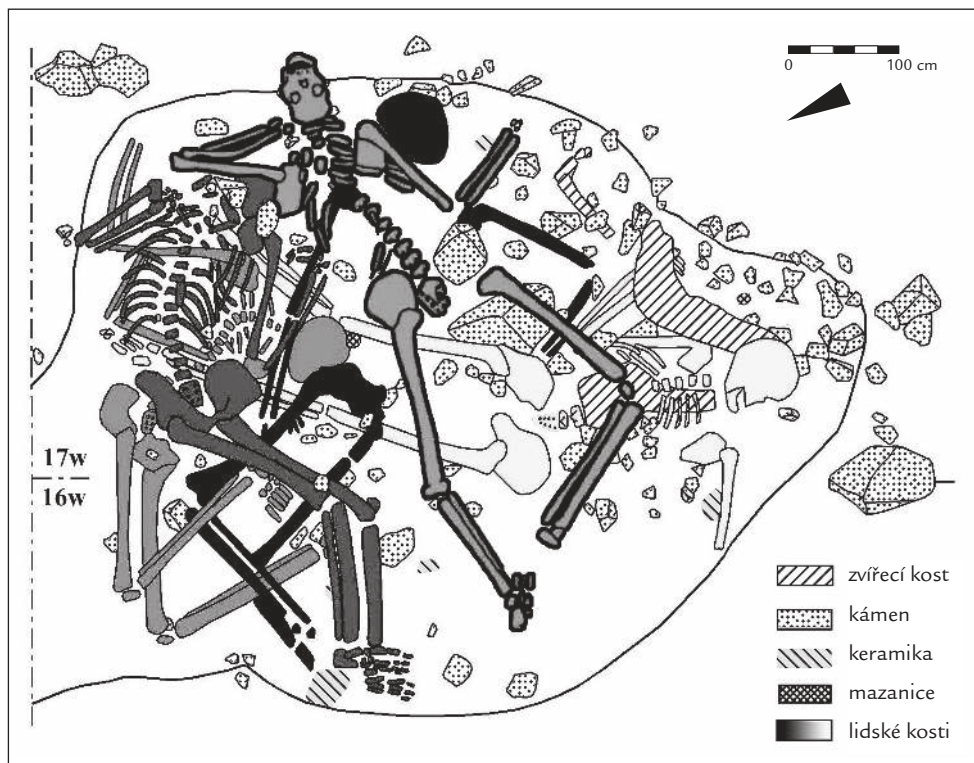
křesťanských tradic, připadat nehumánní, amorální a neetické. Je však třeba si uvědomit, že různé podobné obětní praktiky nejsou lidské podstatě a lidskému myšlení na určitém stupni vývoje cizí, že se konaly v zájmu celku a jejich smyslem bylo zajištění existence společenství.

Literatura

- Clausing, Ch. 1999: Untersuchungen zur Sozialstruktur in der Urnenfelderzeit Mitteleuropas. In: *Eliten in der Bronzezeit. Ergebnisse zweier Kolloquien in Mainz und Athen*, Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 43, 319-420. Mainz.
- Clausing, Ch. 2005: Untersuchungen zu den urnenfelderzeitlichen Gräbern mit Waffenbeigaben vom Alpenkamm bis zur Südzone des Nordischen Kreises. BAR International Series 1375.
- Duerr, H. P. 1997: Sedna, aneb láska k životu. Brno.
- Eliade, M. 1966: Traktat o historii religii. Warszawa.
- Eliade, M. 1993: Mýtus o věčném návratu. Praha.
- Eliade, M. 1994: Posvátné a profánní. Praha.
- Eliade, M. 1995: Dějiny náboženského myšlení I. Praha.
- Frazer, J. G. 1977: Zlatá ratolest. Praha.
- Frazer, J. G. 2000: Zlatá ratolest. Druhá žně. Praha.
- Hogg, G. 1995: Kanibalové a jejich oběti. Existují ještě? Praha.
- Homér 1980: Ílias. Praha.
- Jelínek, J. 1990: Nový nález lidských pozůstatků ze starší doby bronzové na Cezavě u Blučiny, Památky archeologické

LXXXI, 300-303.

- Jelínek, J. 1993: Dismembering, filleting and evisceration of human bodies in a Bronze Age in Moravia, Czech Republic, *Anthropologie* XXXI/3, 99-114.
- Katz, F. 1989: Staré americké civilizace. Praha.
- Kytlicová, O. 1988: K sociální struktuře kultury popelnicových polí, *Památky archeologické* LXXIX, 342-389.
- Mayer, E. F. 1977: Die Äxte und Beile in Österreich. *Prähistorische Bronzefunde* IX, 9. München.
- Mireaux, É. 1980: Život v homérické době. Praha.
- Müller-Karpe, H. 1962: Zur spätbronzezeitlichen Bewaffnung in Mitteleuropa und Griechenland, *Germania* 40, 255-287.
- Nilsson, M. P. 1955: Geschichte der griechischen Religion. München.
- Novotná, M. 1970: Die Äxte und Beile in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* IX, 3. München.
- Prescott, W. H. 1956: Dějiny dobytí Mexika. Praha.
- Rind, M. M. 1996: Menschenopfer. Vom Kult der Grausamkeit. Regensburg.
- Salaš, M. 1985: Metalurgická výroba na výšinném sídlišti z doby bronzové u Blučiny, *Časopis Moravského muzea* LXX, 37-56.
- Salaš, M. 1989a: Der gegenwärtige Forschungsstand der Untersuchungen auf der jungbronzezeitlichen Höhenfundstelle Cezavy bei Blučina. In: *Studia nad grodami epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej*, 113-130. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź.
- Salaš, M. 1989b: Doba bronzová. In: *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov* (ed. L. Belcredi), 84-125. Brno.
- Salaš, M. 1990a: Únětická sídlištní jáma s lidskými kosterními pozůstatky na Cezavě u Blučiny, *Památky archeologické* LXXXI, 275-307.
- Salaš, M. 1990b: To the problem of human skeletal remains from the Late Bronze Age in Cezavy near Blučina, *Anthropologie* XXVIII/2-3, 221-229.
- Salaš, M. 1994: Doba bronzová a halštatská. In: *Dějiny Blučiny*, 24-35. Brno.
- Salaš, M. 1997a: Neue urnenfelderzeitliche Depotfunde von Cezavy bei Blučina (Mähren), *Das Altertum* 43, 3-20.
- Salaš, M. 1997b: Blučina (okr. Brno-venkov), *Přehled výzkumů 1993-1994*, 141-143.
- Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I-II. Brno.
- Salaš, M. – Stránský, K. Winkler, Z. 1989: Nové poznatky o metalurgii doby bronzové na podkladě nálezů z Cezav u Blučiny, *Časopis Moravského muzea* LXXIV, 55-68.
- Schwenn, F. 1966: Die Menschopfer bei den Griechen und Römern. Berlin.
- Tibellka, K. 1969: Velatice culture burials at Blučina. *Fontes Archaeologici Pragenses* 13. Praha.
- Vencl, S. 1979: Počátky zbraní. K otázce poznatelnosti pravěké výzbroje, *Archeologické rozhledy* XXXI, 640-694.
- Vencl, S. 1984: Otázky poznání vojenství v archeologii. ASM 14. Praha.
- Vencl, S. 1998: K problému počátku pravěkých fortifikací, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M2, 1997, 29-39.
- Zápotocký, M. 1966: Streitaxte und Streitaxtkulturen, *Památky archeologické* LVII, 172-209.
- Zielinski, T. 1930: Náboženství starověkého Řecka. Praha.

■ Obr. 22 Blučina - Cezavy, objekt K7/1990 s pěti lidskými skelety.